

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทางทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กรอบแนวคิดทางทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา

2.1.1.1 ทรัพย์สินทางปัญญาคืออะไร³

ทรัพย์สินทางปัญญา เป็นสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคล รวมทั้งการประดิษฐ์ (invention) การออกแบบ (design) เครื่องหมายการค้าและบริการ (trade and service marks) สิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดทางภูมิศาสตร์ (geographical indications) และการแสดงออกทางความคิด (expression of idea) เป็นต้น ผลงานการสร้างสรรคทางปัญญาหลายประเภทเป็นสิ่งที่กฎหมายให้การคุ้มครอง รวมทั้งบรรดาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล ความรู้ อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม

ทรัพย์สินทางปัญญา เป็นสิทธิทางกฎหมายเช่นเดียวกับทรัพย์สินโดยทั่วไป โดยเป็นสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิที่จะกีดกันผู้อื่นจากการใช้ผลงานทางปัญญาที่ตนได้สร้างสรรค์หรือพัฒนาขึ้น ซึ่งสิทธิดังกล่าวเรียกกันทางวิชาการว่า “สิทธิเด็ดขาด” (exclusive rights) มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การมีสิทธิเด็ดขาดในผลงานทางปัญญามีได้หมายความถึงการมี “กรรมสิทธิ” (ownership) ในผลงานนั้น หากแต่เป็นการที่บุคคลผู้มีสิทธิสามารถที่จะควบคุมการผลิต ดัดแปลง จำหน่าย เผยแพร่ หรือใช้ผลงานทางปัญญาได้

³ จักรกฤษณ์ ควรพจน์, สิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ 2.

(กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2545)

2.1.1.2 ทรัพย์สินทางปัญญากับการเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจ

แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาในการเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจนั้นมี 3 ทฤษฎีรองรับอยู่คือ ทฤษฎีการเป็นเครื่องจูงใจ ทฤษฎีการเปิดเผยความรู้ต่อสังคมและทฤษฎีว่าด้วยการป้องกันการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมและการคุ้มครองผู้บริโภค

1. ทฤษฎีการเป็นเครื่องจูงใจ (Incentive to Invent Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่ารัฐให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ การคุ้มครองพันธุ์พืชหรือการออกแบบวงจรรวม ก็เพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ และก่อให้เกิดการสร้างสรรคผลงานที่มีคุณค่าขึ้น ว่ากันว่ามาตรการทางกฎหมายที่ให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการนำเอาผลงานทางปัญญาไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์นั้น มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากการวิจัยและพัฒนาและการสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาส่วนใหญ่มักต้องลงทุนจำนวนมาก การให้ความคุ้มครองอย่างเหมาะสมจะทำให้เจ้าของผลงานเกิดความเชื่อมั่นว่า ค่าใช้จ่ายและระยะเวลาที่สูญเสียไปเพื่อการดังกล่าว จะได้รับการชดเชยกลับคืนมาในรูปของสิทธิผูกขาดตามกฎหมาย อันจะเป็นเครื่องจูงใจให้บุคคลต่างๆ ลงทุนลงแรงทำวิจัยและพัฒนาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม หากปราศจากการคุ้มครองที่เหมาะสม ก็คงจะไม่มีผู้ใดทำการคิดค้นหรือสร้างสรรค์ผลงานใดๆ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความก้าวหน้าทางวิทยาการเป็นอย่างมาก

2. ทฤษฎีการเปิดเผยข้อมูลความรู้ต่อสังคม (Disclosure of Information Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า หากปราศจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าของผลงานทางปัญญาจะเก็บข้อมูลความรู้ที่ตนได้คิดค้นหรือพัฒนาขึ้นไว้เป็นความลับ ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ใดทั้งสิ้น ดังนั้นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามแนวคิดนี้จึงมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนกัน (quid pro quo) ระหว่างเจ้าของผลงานทางปัญญากับสังคม ซึ่งระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เดินตามแนวความคิดนี้มากที่สุดคือ ระบบสิทธิบัตร โดยกฎหมายสิทธิบัตรกำหนดให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรทำการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ต่อ

สาธารณชน (โดยผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐ) เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิเด็ดขาดที่รัฐจะมอบให้ เชื่อกันว่า ด้วยวิธีนี้จะทำให้สังคมได้รับประโยชน์จากวิทยาการความรู้ที่ผู้ประดิษฐ์ได้คิดค้นขึ้น

3. ทฤษฎีการป้องกันการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมและการคุ้มครองผู้บริโภค (Prevention of Unfair Competition and Consumer Protection)

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาบางลักษณะมีเจตนารมณ์ที่แตกต่างไปจากกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอื่น โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญา หากแต่มีความมุ่งหมายสองประการคือ ประการแรก เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค เพื่อให้ทราบถึงแหล่งที่มาของสินค้า และประการที่สอง เพื่อปกป้องผู้ประกอบการมิให้ถูกลอกเลียนเครื่องหมายการค้าโดยไม่เป็นธรรม

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความมุ่งหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค ได้แก่ กฎหมายเครื่องหมายการค้า และกฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ กฎหมายทั้งลักษณะนี้มีเจตนารมณ์ที่คล้ายคลึงกันประการหนึ่งคือ เพื่อที่จะให้ผู้บริโภคทราบถึงแหล่งที่มาของสินค้า ซึ่งอาจเป็นการให้ทราบถึงตัวบุคคลที่ผลิตสินค้า หรือให้ทราบว่าสินค้านั้นมีแหล่งกำเนิดจากพื้นที่ภูมิศาสตร์ใด ถ้าหากปราศจากการคุ้มครองดังกล่าวแล้ว ก็จะมีผลให้ประชาชนเกิดความสับสนหลงผิดในแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้าได้

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาส่วนใหญ่ยังมีความมุ่งหมายในการป้องกันการกระทำที่เป็นการเอาเปรียบกันทางธุรกิจ แนวความคิดนี้เชื่อว่าการที่บุคคลใดลงทุนลงแรงในการประดิษฐ์คิดค้นหรือพัฒนาผลงานทางปัญญาขึ้น บุคคลนั้นย่อมคาดหวังว่าตนจะได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งที่ตนได้คิดค้นหรือพัฒนาขึ้นนั้น หากบุคคลอื่นสามารถนำเอาผลงานของผู้ประดิษฐ์ไปใช้ได้โดยเสรี ก็จะเป็นการไม่เป็นธรรมกับเจ้าของผลงานทางปัญญา

2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร

2.1.2.1 ความหมายและลักษณะของสิทธิบัตร⁴ คำว่าสิทธิบัตรได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

ความหมายที่ 1 สิทธิบัตรคือเอกสารหรือหนังสือรับรองซึ่งหน่วยงานของรัฐออกให้แก่ผู้ที่ยื่นขอจดทะเบียนการประดิษฐ์ และหลังจากที่ได้ทำการตรวจสอบแล้วว่าการประดิษฐ์ที่นำมายื่นขอนั้นเข้าหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ หน่วยงานของรัฐผู้มีอำนาจในการออกเอกสารก็จะมอบหนังสือรับรองสิทธิในความเป็นเจ้าของการประดิษฐ์ดังกล่าว ซึ่งเรียกว่า “สิทธิบัตร” หรือ “สิทธิบัตรการประดิษฐ์” ดังที่ พ.ร.บ. สิทธิบัตรมาตรา 3 บัญญัติว่า “สิทธิบัตร” หมายความว่า “หนังสือสำคัญที่ออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนดในหมวด 2 และหมวด 3 แห่งพระราชบัญญัตินี้”

ความหมายที่ 2 สิทธิบัตร หมายถึงสาระสำคัญแห่งการคุ้มครองจากการที่มีเอกสารสิทธิบัตรให้การรับรองสิทธิไว้อันได้แก่สิทธิแต่ผู้เดียวในการหาประโยชน์ (Exclusive right) ตามที่กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศกำหนดไว้ หากได้กำหนดไว้ในเอกสารสิทธิบัตรไม่ เช่นในกรณีสิทธิบัตรการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ได้แก่สิทธิในการผลิต ใช้ จำหน่ายและนำเข้าผลิตภัณฑ์ ส่วนในกรณีสิทธิบัตรกรรมวิธี ได้แก่สิทธิในการใช้กรรมวิธี รวมทั้งสิทธิในการผลิต ใช้ จำหน่าย และนำเข้าผลิตภัณฑ์ซึ่งได้ผลิตขึ้นมาโดยกรรมวิธีนั้น โดยผู้ที่ได้รับสิทธิบัตรย่อมมีฐานะเป็นเจ้าของสิทธิบัตรตามกฎหมาย ซึ่งเรียกว่า “ผู้ทรงสิทธิบัตร” (Patentee) ดังนั้นหากบุคคลใดกระทำการหาประโยชน์จากการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตรโดยมิได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตร ก็ถือว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดสิทธิบัตร แต่กระนั้น สิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ทรงสิทธิบัตรยังคงมีข้อยกเว้นในบางกรณี เช่นการกระทำเพื่อประโยชน์ของสาธารณชนโดยรัฐบาล และการขอใช้สิทธิตามสิทธิบัตร (compulsory License) ในกรณีที่มีเหตุตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกำหนดระยะเวลาตามกฎหมายในการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรไว้ด้วย ซึ่งเป็นไปตามที่กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศกำหนดไว้ ดังเช่นที่พระราชบัญญัติสิทธิบัตรของประเทศไทย บัญญัติไว้ให้สิทธิบัตรการประดิษฐ์มีอายุยี่สิบปีนับแต่วันขอรับสิทธิบัตร

⁴ ไชยยศ เหมะรัชตะ, ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2545)

อย่างไรก็ตาม ในความเข้าใจของคนโดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึง “สิทธิบัตร” มักจะคิดว่ากล่าวถึง “การประดิษฐ์” หรือ “สิ่งประดิษฐ์” จนใช้คำเหล่านี้แทนกันเสมอ ทั้งนี้ดังที่กล่าวมาแล้วว่า “สิทธิบัตร” มีความหมายนัยหนึ่งเป็นหนังสือสำคัญที่รับรองสิทธิในการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ก็ได้ หมายให้หมายถึงการประดิษฐ์หรือสิ่งประดิษฐ์โดยตรงไม่ แต่หากว่านำความหมายทั้งสองนัยที่กล่าวมามานวณกันสามารถให้คำจำกัดความอันกระชับชัดเจนของคำว่า “สิทธิบัตร” อันหมายถึงเอกสารซึ่งออกให้โดยหน่วยงานของรัฐซึ่งกล่าวถึงลักษณะของการประดิษฐ์และก่อให้เกิดสิทธิในการหาประโยชน์ตามขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้

2.1.2.2 วัตถุประสงค์ในการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร

1. เพื่อคุ้มครองสิทธิอันชอบธรรมของผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบ เนื่องจากผู้ประดิษฐ์หรือผู้ออกแบบใช้สติปัญญาอันพิเศษ และได้ใช้ความพยายามรวมทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายในการประดิษฐ์คิดค้น ดังนั้นหากการประดิษฐ์คิดค้นสามารถทำให้เกิดผลตอบแทนในทางเศรษฐกิจได้ ก็ควรถือว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติ (natural rights) ของผู้ประดิษฐ์ ซึ่งรัฐควรให้ความคุ้มครองเช่นเดียวกับสิทธิในทรัพย์สินอย่างอื่นด้วย

2. เพื่อให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบ เนื่องจากผลงานของผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบได้ทำให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้รับความสะดวกสบายและมีความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น สังคมควรให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ที่ได้สร้างคุณประโยชน์ดังกล่าว โดยการให้ความคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลอื่นแสวงหาผลประโยชน์จากผลงานดังกล่าวโดยไม่ชอบธรรม

3. เพื่อจูงใจให้มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้น โดยทั่วไปแล้ว การประดิษฐ์คิดค้นผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีในการผลิตสินค้าใหม่ๆ ขึ้นต้องมีการลงทุนในด้านค่าใช้จ่าย เวลา และต้องใช้กำลังสติปัญญาอันพิเศษของมนุษย์เป็นอันมาก แต่เมื่อความรู้นั้นได้เปิดเผยให้ผู้อื่นรู้แล้วไม่ว่าจะโดยการเปิดเผยรายละเอียดในเอกสารหรือโดยการผลิตสินค้าออกจำหน่ายในตลาด บุคคลอื่นจะสามารถเข้าใจและลอกเลียนแบบโดยง่าย ดังนั้น หากรัฐไม่มีระบบที่จะให้ความคุ้มครอง ก็จะไม่มีความสนใจที่จะลงทุนทำการประดิษฐ์คิดค้น จึงมีความจำเป็นที่รัฐจะต้องจัดให้มีระบบดังกล่าวขึ้น หากรัฐมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ขึ้นในประเทศ ระบบสิทธิบัตรจะ

ทำให้ผู้ที่ทำการประดิษฐ์ เกิดความมั่นใจว่าหากเขาสามารถประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ได้สำเร็จ และเป็นที่ต้องการของตลาด เขาจะได้รับการปกป้องจากรัฐไม่ให้ผู้ลอกเลียนแบบแสวงหาผลประโยชน์จากผลงานของเขา นอกจากนี้ การให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์ยังเป็นแรงจูงใจให้บุคคลอื่นในสังคมใช้สติปัญญาในการพัฒนาเทคโนโลยีต่อไปอีก เนื่องจากเห็นตัวอย่างของผู้ประดิษฐ์ที่ได้รับผลตอบแทนจากความสำเร็จของเขาอีกด้วย

4. เพื่อกระตุ้นให้มีการเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ ในการให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบนั้น กฎหมายกำหนดให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรทำการเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับการประดิษฐ์ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นโดยชัดแจ้ง สมบูรณ์และรัดกุม รวมทั้งวิธีการประดิษฐ์ที่ดีที่สุดด้วย การเปิดเผยดังกล่าวจะทำให้บุคคลอื่นสามารถศึกษาหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับการประดิษฐ์นั้นได้ และสามารถนำไปแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาต่อไป อันจะทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ สืบต่อกันไปอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งจะเป็นผลโดยตรงต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจของประเทศ

5. เพื่อจูงใจให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการลงทุนจากต่างประเทศ การจัดระบบให้มีความคุ้มครองด้านสิทธิบัตรแก่ผู้ประดิษฐ์คิดค้น ย่อมทำให้เจ้าของเทคโนโลยีที่อยู่ต่างประเทศเกิดความมั่นใจและเต็มใจที่จะถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่ผู้ร่วมลงทุน หรือผู้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิในประเทศอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การให้ความคุ้มครองดังกล่าว ยังเป็นการสร้างบรรยากาศในการลงทุนที่ดี ทำให้นักลงทุนจากต่างประเทศเกิดความมั่นใจในการลงทุนของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนในการผลิตสินค้าหรือบริการที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ

6. เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศ บทสรุปของผลดีในการที่แต่ละประเทศมีระบบสิทธิบัตร ได้แก่ ประเทศเหล่านั้นไม่เพียงแต่จะได้รับการยอมรับในสังคมโลกว่ามีความเคารพต่อสิทธิในการสร้างสรรค์ของผู้คนโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติเผ่าพันธุ์แล้ว ผลที่ตามมาคือประเทศที่มีระบบสิทธิบัตรย่อมสามารถใช้การประดิษฐ์ในประเทศนั่นเองและของต่างชาติที่มาลงทุนประกอบการ เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ทั้งทางด้านสังคมและอนามัย ตลอดจนทำให้มาตรฐานการครองชีพของประชาชนดีขึ้นอันมีที่มาจากการจ้างงานในการลงทุนของอุตสาหกรรมประเภทใหม่ๆ อันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจอีกทางด้วย

2.1.2.3 ความหมายของการประดิษฐ์

กฎหมายสิทธิบัตรส่วนใหญ่จะไม่ให้ความหมายของคำว่า “การประดิษฐ์” ไว้ เนื่องจากการประดิษฐ์และเทคโนโลยีมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงลักษณะรูปแบบและโครงสร้างอยู่ตลอดเวลา แต่ก็มีกฎหมายสิทธิบัตรบางประเทศเช่นประเทศญี่ปุ่น ประเทศไทย และองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ได้ให้ความหมายไว้อย่างชัดเจน โดยสำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติสิทธิบัตรได้กำหนดนิยามของคำว่า “การประดิษฐ์” หมายความว่า “การคิดค้นหรือคิดทำขึ้น อันเป็นผลให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีใดชิ้นใหม่ หรือการกระทำใดๆ ที่ทำให้ดีขึ้น ซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี” ซึ่งหากพิจารณาตามคำนิยามตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตรนี้ สามารถกำหนดหลักเกณฑ์เบื้องต้นอันตรงกับหลักสากลของการที่จะถือว่าการคิดค้นหรือคิดทำใดๆ เป็นการประดิษฐ์ตามกฎหมาย ได้แก่

1. ต้องเป็นความคิดสร้างสรรค์ในการผลิต

การประดิษฐ์อันเป็นที่มาแห่งทรัพย์สินทางปัญญาคือความคิด (ideas) ในการคิดค้นหรือคิดทำขึ้นอันปรากฏออกมาเป็นผลผลิต หากให้หมายถึงตัววัตถุที่เกิดจากการคิดค้นหรือคิดทำขึ้นไม่เพราะสิ่งนั้นควรเรียกว่า “สิ่งประดิษฐ์”⁵ ด้วยเหตุนี้ การประดิษฐ์ซึ่งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์อันก่อให้เกิดการผลิต ไม่ว่าจะเป็นความคิดอันเกี่ยวกับวิธีการใหม่ๆ ในการทำบางสิ่งหรือความคิดอันเกี่ยวกับวิธีการผลิตสิ่งใหม่ๆ โดยต้องแยกต่างหากจากสิ่งที่เป็นผลิตผลจากความคิดสร้างสรรค์ เช่นในการประดิษฐ์กล้องถ่ายภาพแบบโพลารอยด์ สิ่งที่น่ามาขอรับสิทธิบัตรอันจะได้รับความคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย คือความคิดสร้างสรรค์ในการคิดทำกล้องถ่ายภาพดังกล่าว มิใช่ตัวกล้องถ่ายภาพอันเป็นผลิตผลจากความคิดสร้างสรรค์นั้น เป็นต้น ทั้งนี้เทียบได้กับหลักการคุ้มครองสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญาในแขนงอื่นเช่น งานสร้างสรรค์อันได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ ซึ่งได้แก่ความคิดสร้างสรรค์อันแสดงออกมาให้ปรากฏเป็นงานประเภทต่างๆ ตามที่กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม สิทธิบัตรสามารถ

⁵ ยรรยง พวงราช, สิทธิบัตร: กฎหมายและวิธีปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิทการพิมพ์ จำกัด, 2533)

คุ้มครองการหาประโยชน์โดยบุคคลอื่นในความคิดสร้างสรรค์อันปรากฏอยู่ในผลิตภัณฑ์จากการคิดค้นหรือคิดทำขึ้น

2. ต้องเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

หลักเกณฑ์ประการที่สองนี้เป็นหลักการพื้นฐานอันกำหนดไว้เช่นเดียวกับทรัพย์สินทางปัญญาแขนงอื่นๆ ซึ่งจะต้องเป็นการสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของมนุษย์เท่านั้น มิใช่เกิดจากการกระทำของธรรมชาติ ส่วนในเรื่องการประดิษฐ์กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า การประดิษฐ์ต้องเกิดจากการคิดค้นหรือคิดทำขึ้นอันต้องเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นนั่นเอง ดังนั้น จึงเป็นข้อยกเว้นทางกฎหมายโดยทั่วไปว่า ผู้ค้นพบสิ่งใดที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติไม่อาจเรียกร้องสิทธิบัตรในการค้นพบดังกล่าวของตนแต่อย่างใดเพราะไม่ถือว่าเป็นการสร้างสรรค์จากความคิดของมนุษย์ เช่น การที่ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ค้นพบสูตร $E=MC^2$ ซึ่งมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ

3. ต้องเป็นผลให้ได้มาซึ่งผลิตผลตามกฎหมายกำหนดไว้

การประดิษฐ์อันได้แก่ความคิดสร้างสรรค์โดยการคิดค้นหรือคิดทำขึ้นนี้ จะต้องเป็นการผลิตให้ได้มาซึ่งผลิตผลตามที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย โดยเมื่อพิจารณาจากนิยามของ “การประดิษฐ์” ในพระราชบัญญัติสิทธิบัตรแล้ว จะเห็นได้ว่าการคิดค้นหรือคิดทำขึ้นอันถือว่าการประดิษฐ์นั้น ต้องเป็นผลให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีใดชิ้นใหม่ หรือการกระทำใดๆ ที่ทำให้ดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี ดังนั้น ผลิตผลอันเกิดขึ้นจากการประดิษฐ์ตามที่กฎหมายสิทธิบัตรกำหนดไว้ จึงได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (products) กรรมวิธี (processes) และการกระทำใดๆ ที่ทำให้ดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี (any improvements of products and processes) กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศต่างก็กำหนดถึงสิ่งที่เป็นผลิตผลจากการประดิษฐ์ไว้อย่างเดียวกัน เนื่องจากเป็นหลักสากลของการคุ้มครองการประดิษฐ์ ดังเช่นที่กฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกา มาตรา 101 บัญญัติให้สิทธิบัตรการคิดทำหรือคิดค้นในกรรมวิธี (process) เครื่องจักร ผลิตผล หรือส่วนประกอบของวัตถุใดๆ ซึ่งใหม่และเป็นประโยชน์หรือการกระทำใดๆ ให้ดีขึ้นซึ่งใหม่และเป็นประโยชน์ในสิ่งต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น

2.1.2.4 ประเภทของการประดิษฐ์

ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถพิจารณาถึงสิ่งใดที่ถือว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากการประดิษฐ์ได้ดังนี้คือ

1. ผลิตภัณฑ์ (Products)

แม้พระราชบัญญัติสิทธิบัตรไม่ได้ให้นิยามของ “ผลิตภัณฑ์” ไว้ แต่พิจารณาจากข้อเท็จจริงของสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันและแนวทางที่กฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกากำหนดไว้นั้น ลักษณะของผลิตภัณฑ์จึงหมายถึงวัตถุที่เป็นรูปร่าง อันได้แก่

- เครื่องจักรกล (machine) คือเครื่องมืออันประกอบด้วยชิ้นส่วนหรือส่วนประกอบทางจักรกลซึ่งรวมเข้ากันเพื่อใช้ในการผลิต เช่น เครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตแก้วพลาสติกและรถยนต์ เป็นต้น ดังนั้น เครื่องจักรกลจึงเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ซึ่งใช้ในการผลิตนั่นเอง
- ผลิตผล (manufacture) คือสิ่งที่เกิดจากการผลิตเพื่อการใช้สอยอันมีที่มาจากวัตถุดิบซึ่งได้ถูกเปลี่ยนรูปแบบ คุณลักษณะหรือส่วนประกอบไม่ว่าโดยแรงงานมนุษย์หรือโดยเครื่องจักรกล อันได้แก่ ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในตัวของมันเอง เช่น เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องคิดเลข เครื่องรับวิทยุ เป็นต้น ผลิตผลจึงเป็นสิ่งที่เกิดจากการทำขึ้นโดยมนุษย์ มิใช่จากผลิตผลของธรรมชาติ ดังเช่น การทดลองจนค้นพบจุลชีพบางประเภทที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ
- ส่วนประกอบของวัตถุ (composition of matter) คือส่วนประกอบทั้งปวงของสิ่งต่างๆ ตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไป และสิ่งที่ประกอบเข้ากัน ไม่ว่าจะเกิดจากผสมผสานทางเคมีหรือผลจากการประกอบกันทางจักรกล หรือไม่ว่าจะอยู่ในสภาพของแก๊ส ของเหลวเป็นผงหรือของแข็งก็ตาม เช่น สูตรส่วนผสมของยาสีฟัน ยารักษาโรค พลาสติก เป็นต้น ส่วนประกอบของวัตถุจึงเป็นผลิตภัณฑ์อย่างหนึ่งซึ่งต้องประกอบด้วยสิ่งของอื่นๆ เข้าด้วยกัน หากเป็นสสารหรือวัตถุที่ประกอบกันที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ย่อมไม่ใช่สิ่งประดิษฐ์จากการคิดค้นอันไม่อาจขอรับสิทธิบัตร แต่ถ้าผู้ใดสามารถคิดค้นวิธีการในการประกอบเป็นวัตถุรูปแบบใหม่จากวัตถุที่เป็นพื้นฐานที่สามารถพบได้ตามธรรมชาติ การคิดค้นทำวัตถุแบบใหม่นี้ถือว่าการประดิษฐ์อันสามารถขอรับสิทธิบัตรได้

ด้วยเหตุนี้ส่วนประกอบของวัตถุอันถือว่าการประดิษฐ์นั้น จึงไม่ต้องคำนึงถึงสิ่งที้นำมาประกอบแต่ละสิ่งจะมีอยู่แล้วตามธรรมชาติหรือไม่

2. กรรมวิธี (Process)

พ.ร.บ. สิทธิบัตรได้ให้นิยามของคำว่า “กรรมวิธี” หมายความว่า “กรรมวิธี กระบวนการ หรือวิธีการในการผลิต หรือการเก็บรักษาให้คงสภาพ หรือให้มีคุณภาพดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์และรวมถึงการใช้กรรมวิธีนั้นๆ ด้วย” จากนิยามดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า กรรมวิธีจึงเป็นการกระทำเพียงขั้นตอนเดียวหรือหลายขั้นตอนเพื่อเปลี่ยนแปลงวัตถุต่างๆ จากลักษณะหนึ่งให้เป็นผลิตภัณฑ์ตามที่ประสงค์ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณานิยามดังกล่าวแล้ว กฎหมายสิทธิบัตรของไทยได้กำหนดลักษณะของกรรมวิธีไว้อย่างชัดเจน อันได้แก่

- กรรมวิธี กระบวนการ หรือวิธีการในการผลิต เช่น กรรมวิธีในการผลิตยาฆ่าแมลงและปุ๋ย เป็นต้น
- กรรมวิธี กระบวนการ หรือวิธีการในการเก็บรักษาให้คงสภาพ หรือให้มีคุณภาพดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์เช่น กรรมวิธีในการบรรจุยาฆ่าแมลงหรือยาฆ่าแมลงไว้ในกระป๋อง เป็นต้น
- การใช้กรรมวิธีทั้งสองลักษณะดังที่กล่าวมา (new use of known process) เช่น การนำสารประกอบที่มีผู้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการลบสีทาบ้าน มาใช้ในการฆ่าแมลง เป็นต้น โดยการขอรับสิทธิบัตรจะมีขอบเขตเฉพาะในการใช้กรรมวิธีเท่านั้น หาได้รวมไปถึงสิ่งที้นำมาใช้เป็นกรรมวิธีนั้นแต่อย่างใดไม่

3. การทำให้ดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี

การทำให้ผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีดีขึ้น (any improvement of products and processes) ได้แก่การกระทำใดๆ อันเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีต่างๆ ที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นกว่าเดิม เช่นการประดิษฐ์ดินสอซึ่งมีการใช้สอยอยู่แล้วตามวัตถุประสงค์ของการใช้งานคือการใช้เขียน หากมีการคิดทำขึ้นใหม่ด้วยการนำยางลบมาติดไว้ที่ตอนท้ายของแท่งดินสอย่อมถือว่าเป็นการทำให้ผลิตภัณฑ์ดีขึ้น เป็นต้น

2.1.2.5 คุณสมบัติของการประดิษฐ์อันสามารถขอรับสิทธิบัตร

การประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรได้ต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการคือ

1. ต้องเป็นการประดิษฐ์ที่ใหม่ (Novelty) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรได้นั้นจะต้องมีความใหม่ โดยการประดิษฐ์ดังกล่าวจะต้องเป็นการประดิษฐ์ที่ไม่เป็นงานที่ปรากฏอยู่แล้ว เช่นจะต้องไม่ใช่การประดิษฐ์ที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้วในประเทศหรือได้มีการเปิดเผยสาระสำคัญ หรือรายละเอียดในเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ไม่ว่าในหรือนอกประเทศก่อนวันยื่นคำขอรับสิทธิบัตร เป็นต้น

2. ต้องเป็นการประดิษฐ์ที่มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น (Inventive Step) หมายถึง นอกจากจะต้องเป็นการประดิษฐ์ใหม่แล้ว ยังจะต้องมีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้นด้วย อันได้แก่ เป็นการประดิษฐ์ที่ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่ายแก่บุคคลที่มีความชำนาญในระดับสามัญสำหรับงานประเภทนั้น อีกนัยหนึ่งก็คือ การประดิษฐ์ที่กฎหมายคุ้มครองจะต้องไม่ใช่ผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีที่สามารถคิดหรือทำได้โดยง่ายโดยผู้ที่มีความรู้พื้นฐานทั่วไปในเรื่องนั้น

3. ต้องเป็นการประดิษฐ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ในทางอุตสาหกรรม (Industrial applicability) พาณิชยกรรม เกษตรกรรม หรือหัตถกรรมได้ กล่าวคือการประดิษฐ์ที่ขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรได้จะต้องสามารถนำไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

2.1.2.6 สิ่งที่ไม่อาจนำมาขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรได้

มาตรา 9 ใน พ.ร.บ. สิทธิบัตรได้มีการบัญญัติไว้ว่าการประดิษฐ์ต่อไปนี้ไม่สามารถนำมาขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรได้

1. จุลชีพและส่วนประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ สัตว์ พืช หรือสารสกัดจากสัตว์หรือพืช
2. กฎเกณฑ์และทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์
3. ระบบข้อมูลสำหรับการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์
4. วิธีการวินิจฉัย บำบัด หรือรักษาโรคมนุษย์ หรือสัตว์
5. การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี อนามัย หรือสวัสดิภาพของประชาชน

2.1.3 แนวทางปฏิบัติในการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ตาม พ.ร.บ. สิทธิบัตร

2.1.3.1 บุคคลที่มีสิทธิขอรับสิทธิบัตร

- กรณีที่การประดิษฐ์ได้พัฒนาขึ้นโดยผู้ประดิษฐ์รายเดียว โดยผู้ประดิษฐ์รายนั้นไม่ได้เป็นลูกจ้าง ผู้รับจ้าง หรือเป็นข้าราชการ ผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตรได้แก่ตัวผู้ประดิษฐ์เอง
- กรณีที่การประดิษฐ์ได้พัฒนาขึ้นโดยผู้ประดิษฐ์หลายคนร่วมกัน กฎหมายกำหนดให้ผู้ที่ทำการประดิษฐ์ทุกคนมีสิทธิขอรับสิทธิบัตรร่วมกัน
- กรณีที่ผู้ประดิษฐ์ได้ออนสิทธิขอรับสิทธิบัตรให้แก่ผู้อื่น กรณีเช่นนี้ผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตรคือ ผู้รับโอนสิทธิ โดยการโอนสิทธิดังกล่าวต้องทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้โอนและผู้รับโอน
- กรณีที่ผู้ประดิษฐ์ถึงแก่ความตาย ผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตรได้แก่ ทายาทของผู้ประดิษฐ์หรือผู้รับพินัยกรรม
- กรณีที่ผู้ประดิษฐ์เป็นลูกจ้างหรือเป็นผู้รับจ้าง และได้พัฒนาการประดิษฐ์นั้นขึ้นตามสัญญาจ้าง หรือด้วยการใช้วิธีการ สติติ หรือรายงานซึ่งลูกจ้างสามารถใช้หรือล่องรู้ได้เพราะการเป็นลูกจ้าง กฎหมายกำหนดให้นายจ้างหรือผู้ว่าจ้างเป็นผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตร เว้นแต่สัญญาจ้างแรงงานหรือสัญญาจ้างทำของนั้นจะได้ระบุไว้เป็นอย่างอื่น อย่างไรก็ดี เพื่อส่งเสริมการประดิษฐ์และเพื่อเป็นธรรมแก่ลูกจ้าง ถ้านายจ้างได้รับประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือได้นำสิ่งประดิษฐ์นั้นไปใช้ ให้ลูกจ้างมีสิทธิได้บำเหน็จพิเศษจากนายจ้าง นอกเหนือจากค่าจ้างตามปกติ ซึ่งสิทธิที่จะได้รับบำเหน็จพิเศษนี้จะถูกตัดโดยสัญญาจ้างหาได้ไม่
- ในกรณีที่ผู้ประดิษฐ์เป็นข้าราชการ พนักงานองค์การของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ ผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตรได้แก่ หน่วยงานราชการ องค์การของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจที่ผู้ประดิษฐ์สังกัดอยู่ แต่ผู้ประดิษฐ์มีสิทธิได้รับบำเหน็จพิเศษเช่นเดียวกับลูกจ้างดังกล่าวข้างต้น

2.1.3.2 คำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์

คำขอรับสิทธิบัตรเป็นเอกสารที่แสดงถึงเจตนาของผู้ขอรับสิทธิบัตรว่ามีความประสงค์ที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสำหรับการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีองค์ประกอบหลัก ดังนี้

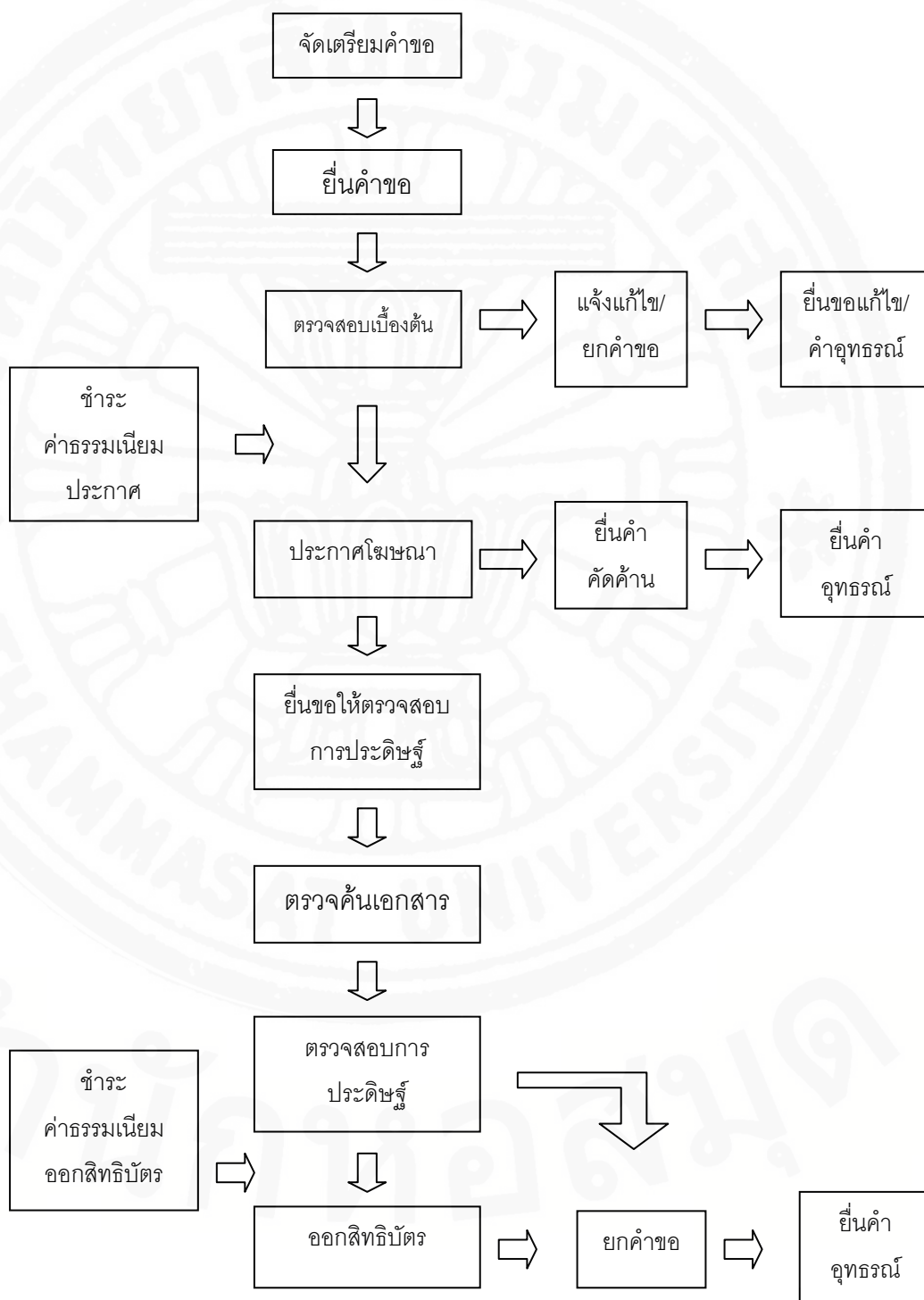
1. แบบพิมพ์คำขอและเอกสารประกอบ
2. รายละเอียดการประดิษฐ์
3. ข้อถ้อยสิทธิ
4. รูปเขียน (ถ้ามี)
5. บทสรุปการประดิษฐ์

ผู้ขอจะต้องแสดงถึงลักษณะของการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ประสงค์จะได้รับความคุ้มครอง ซึ่งจะต้องประกอบด้วยลักษณะตามที่กฎหมายกำหนด และผู้ขอจะต้องระบุถึงขอบเขตเกี่ยวกับลักษณะของการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ตนประสงค์จะได้รับความคุ้มครองอย่างชัดเจนและรัดกุม กล่าวกันว่าการจัดทำคำขอรับสิทธิบัตรเป็นเรื่องที่ยากมากที่สุดเรื่องหนึ่ง โดยผู้จัดทำจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะขอรับสิทธิบัตรอย่างชัดเจน และจะต้องสามารถเขียนหรือแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการประดิษฐ์หรือการออกแบบนั้นให้ได้สมบูรณ์และชัดเจน จนทำให้บุคคลอื่นเข้าใจและสามารถนำเอาการประดิษฐ์หรือออกแบบนั้นไปใช้ได้ ดังนั้นประเทศส่วนมากจึงมักกำหนดให้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรโดยผ่านตัวแทนสิทธิบัตร (Patent Agents) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่ผู้ขอรับสิทธิบัตรเป็นคนต่างประเทศ โดยทั่วไปมักจะกำหนดให้ตัวแทนสิทธิบัตรมีความรู้หรือการศึกษาในด้านวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีในสาขาต่างๆ รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับกฎหมายสิทธิบัตรสำหรับในประเทศไทย มีข้อกำหนดว่า ในกรณีที่ผู้ขอรับสิทธิบัตรไม่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยหรือมีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยแต่ประสงค์จะมอบอำนาจให้บุคคลอื่นกระทำการแทน จะต้องมอบอำนาจให้แก่ตัวแทนซึ่งได้ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมทรัพย์สินทางปัญญาเป็นผู้กระทำการแทนเท่านั้น ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายกำหนดคุณสมบัติของตัวแทนสิทธิบัตรดังกล่าว จึงอาจขึ้นทะเบียนเป็นตัวแทนได้โดยง่าย

2.1.3.3 ขั้นตอนการพิจารณาออกสิทธิบัตร

ภาพที่ 2.1

แผนภูมิการตรวจคำขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์

ที่มา: รายงานประจำปีกรมทรัพย์สินทางปัญญา พ.ศ. 2548

จากภาพที่ 2.1 เมื่อผู้ขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรยื่นคำขอรับสิทธิบัตรแล้ว การดำเนินการเกี่ยวกับคำขอดังกล่าว ทั้งที่เป็นส่วนที่พนักงานเจ้าหน้าที่จะดำเนินการ และส่วนที่ผู้ขอและผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ จะต้องดำเนินการมีดังต่อไปนี้

1. การตรวจสอบเบื้องต้น

เมื่อผู้ขอยื่นคำขอรับสิทธิบัตรแล้ว เจ้าหน้าที่จะตรวจดูว่าคำขอนั้นมีส่วนประกอบและเอกสารครบถ้วนหรือไม่ และผู้ขอได้ชำระค่าธรรมเนียมถูกต้องหรือไม่ ถ้าไม่ถูกต้องก็จะให้ผู้ขอดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้องเสียก่อน หลังจากนั้นจึงจะทำการตรวจสอบเบื้องต้นอันเป็นการตรวจดูว่าส่วนประกอบคำขอแต่ละส่วนถูกต้องหรือไม่ การประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรนั้นเป็นการประดิษฐ์ที่ต้องห้ามมิให้ขอรับสิทธิบัตรหรือไม่ และผู้ขอรับสิทธิบัตรเป็นผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตรหรือไม่ ถ้าพบว่าคำขอมีข้อบกพร่อง เจ้าหน้าที่จะแจ้งให้ผู้ขอดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งผู้ขอจะต้องดำเนินการภายในเวลาที่กำหนด

ผู้ขอรับสิทธิบัตรอาจขอแก้ไขเพิ่มเติมคำขอรับสิทธิบัตรเองได้ แต่การแก้ไขเพิ่มเติมนั้นต้องไม่เป็นการเพิ่มสาระสำคัญของการประดิษฐ์ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์

2. การประกาศโฆษณา

หลังจากผ่านการตรวจสอบเบื้องต้นแล้วเจ้าหน้าที่จะดำเนินการประกาศโฆษณาคำขอ โดยแจ้งให้ผู้ขอส่งแม่พิมพ์รูปเขียน หรือภาพแสดงแบบผลิตภัณฑ์ และชำระค่าธรรมเนียมประกาศโฆษณา การประกาศโฆษณาคำขอรับสิทธิบัตรมีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ

- เพื่อให้ผู้มีสิทธิดีกว่าผู้ยื่นคำขอ หรือเห็นว่าผู้ขอไม่มีสิทธิ มายื่นคำคัดค้าน
- เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการให้ข้อมูลหรือหลักฐานแก่เจ้าหน้าที่ในการพิจารณาออกสิทธิบัตร

3. การคัดค้าน

เมื่อได้มีการประกาศโฆษณาคำขอแล้ว บุคคลใดที่เห็นว่าตนมีสิทธิรับสิทธิบัตรดีกว่าผู้ขอ หรือเห็นว่า การประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ไม่มีลักษณะตามที่กฎหมายกำหนด หรือเป็นสิ่งที่กฎหมายห้ามไม่ให้ขอรับสิทธิบัตรหรือผู้ขอไม่มีสิทธิขอรับสิทธิบัตร มีสิทธิยื่นคำคัดค้านต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายใน 90 วัน นับแต่วันประกาศโฆษณา

พนักงานเจ้าหน้าที่จะส่งสำเนาคัดค้านไปยังผู้ขอ ผู้ขอจะต้องยื่นคำโต้แย้งเพื่อชี้แจงเหตุผลหรือหลักฐานหักล้างคำคัดค้านภายใน 90 วัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาคัดค้าน ถ้าผู้ขอไม่ยื่นคำโต้แย้งภายในกำหนดดังกล่าว กฎหมายถือว่าผู้ขอละทิ้งคำขอรับสิทธิบัตรนั้น หลังจากนั้น ผู้ขอหรือผู้คัดค้านจะนำพยานหลักฐานมาแสดงหรือแถลงเพิ่มเติมก็ได้ อธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญาจะเป็นผู้วินิจฉัยว่าคำคัดค้านมีเหตุผลและหลักฐานสนับสนุนเพียงพอหรือไม่ เมื่ออธิบดีมีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งอย่างใด พนักงานเจ้าหน้าที่จะแจ้งคำวินิจฉัยหรือคำสั่งนั้นไปยังผู้คัดค้านและผู้ขอพร้อมด้วยเหตุผลและผู้ขอหรือผู้คัดค้านมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งหรือวินิจฉัยของอธิบดีต่อคณะกรรมการสิทธิบัตรต่อไปได้

4. การตรวจสอบการประดิษฐ์

เมื่อได้มีการประกาศโฆษณาคำขอรับสิทธิบัตรแล้ว เจ้าหน้าที่จะดำเนินการพิจารณาว่าการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ขอรับสิทธิบัตรมีลักษณะตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ การพิจารณาดังกล่าว เรียกว่า “การตรวจสอบการประดิษฐ์” หรือ “การตรวจสอบการออกแบบผลิตภัณฑ์” แล้วแต่กรณี

ขั้นตอนการตรวจสอบการประดิษฐ์และการตรวจสอบการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามกฎหมายมีความแตกต่างกัน คือ ในกรณีที่เป็นการขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ เจ้าหน้าที่จะดำเนินการตรวจสอบการประดิษฐ์ก็ต่อเมื่อผู้ขอได้ยื่นคำขอให้ตรวจสอบการประดิษฐ์ภายใน 5 ปี นับแต่วันที่ประกาศโฆษณา หรือ 1 ปี นับแต่วันที่คำวินิจฉัยถึงที่สุด ในกรณีที่มีการคัดค้านแล้วแต่ระยะเวลาใดจะสิ้นสุดที่หลัง แต่ในกรณีที่เป็นการขอรับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผู้ขอไม่ต้องยื่นคำขอให้ตรวจสอบแต่ประการใด

สำหรับอนุสิทธิบัตรมีขั้นตอนการตรวจสอบการประดิษฐ์แตกต่างกับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ คือจะพิจารณารับจดทะเบียนและออกอนุสิทธิบัตรให้แก่ผู้ขอโดยไม่ต้องทำการตรวจสอบการประดิษฐ์ก่อน แต่จะตรวจสอบเบื้องต้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ขอรับอนุสิทธิบัตรได้รับความคุ้มครองโดยเร็ว การตรวจสอบการประดิษฐ์จะทำหลังการออกอนุสิทธิบัตรให้แล้ว เฉพาะกรณีที่บุคคลผู้มีส่วนได้เสีย ขอให้ตรวจสอบการประดิษฐ์เท่านั้น (Post grant examination) ซึ่งพ.ร.บ. สิทธิบัตรกำหนดให้บุคคลผู้มีส่วนได้เสียที่ต้องการให้มีการตรวจสอบยื่นคำขอให้ตรวจสอบการประดิษฐ์ภายใน 1 ปี นับจากวันที่ประกาศโฆษณา

ในการตรวจสอบการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ เจ้าหน้าที่จะตรวจสอบกับรายละเอียดในเอกสารสิทธิบัตรไทยและของต่างประเทศที่กรมทรัพย์สินทางปัญญามีอยู่เพื่อ

ประโยชน์ในการตรวจสอบดังกล่าว อธิบดีกรมทะเบียนการค้าอาจขอให้ส่วนราชการหน่วยงานของรัฐ หรือองค์การของรัฐ หรือสำนักงานหรือองค์การสิทธิบัตรต่างประเทศหรือระหว่างประเทศ ทำการตรวจสอบดังกล่าวได้ ในปัจจุบันกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ขอให้สำนักงานสิทธิบัตรแห่งออสเตรเลีย และสำนักงานสิทธิบัตรแห่งยุโรปทำการตรวจสอบการประดิษฐ์ให้

5. การรับจดทะเบียนและออกสิทธิบัตร

หลังจากการตรวจสอบการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์แล้ว เจ้าหน้าที่จะเสนอรายงานการตรวจสอบต่ออธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญา ถ้าอธิบดีเห็นว่าผู้ขอเป็นผู้มีสิทธิได้รับสิทธิบัตรตามกฎหมาย อธิบดีจะสั่งให้รับจดทะเบียนการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ และออกสิทธิบัตรให้แก่ผู้ขอ เจ้าหน้าที่จะแจ้งให้ผู้ขอชำระค่าธรรมเนียมการออกคู่มือสิทธิบัตร ซึ่งผู้ขอจะต้องชำระค่าธรรมเนียมดังกล่าวภายใน 60 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้ง มิฉะนั้นกฎหมายจะถือว่าผู้ขอละทิ้งคำขอ เมื่อได้รับชำระค่าธรรมเนียมแล้ว เจ้าหน้าที่จะจดทะเบียนและออกสิทธิบัตรให้แก่ผู้ขอภายใน 15 วัน แต่ถ้าอธิบดีเห็นว่าการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ขอรับสิทธิบัตรไม่มีลักษณะตามที่กฎหมายกำหนดหรือผู้คัดค้านเป็นผู้มีสิทธิขอรับสิทธิบัตรก็จะยกคำขอสิทธิบัตรนั้น

2.1.3.4 สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร

พ.ร.บ. สิทธิบัตรได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของผู้ทรงสิทธิไว้ 4 ประการคือ

1. สิทธิเด็ดขาดที่จะแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับสิทธิบัตรหรืออนุสิทธิบัตร
2. สิทธิที่จะใช้ถ้อยคำที่แสดงว่าได้รับสิทธิบัตรหรืออนุสิทธิบัตร
3. สิทธิที่จะอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้สิทธิตามสิทธิบัตรหรืออนุสิทธิบัตร
4. สิทธิที่จะโอนสิทธิบัตรหรืออนุสิทธิบัตรให้แก่บุคคลอื่น

2.1.3.5 อายุสิทธิบัตร

พ.ร.บ. สิทธิบัตรระบุไว้ว่าสิทธิบัตรการประดิษฐ์มีอายุ 20 ปีนับแต่วันที่ขอรับสิทธิบัตร ส่วนการออกแบบผลิตภัณฑ์มีอายุ 10 ปี นับแต่วันขอรับสิทธิบัตร และอนุสิทธิบัตรมีอายุ 6 ปีและอาจขอต่ออายุได้ 2 ครั้งๆ ละ 2 ปี

อายุสิทธิบัตรเริ่มนับตั้งแต่วันที่ขอรับสิทธิบัตร แต่สิทธิเด็ดขาดจะยังไม่เกิดขึ้นจนกว่าจะได้มีการออกสิทธิบัตรให้แก่ผู้ขอแล้ว การกระทำอันเป็นการแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ เช่น การผลิตผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีหรือใช้แบบผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรก่อนวันออกสิทธิบัตรไม่ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร เว้นแต่จะเป็นการกระทำต่อการประดิษฐ์หรือการออกแบบที่ขอรับสิทธิบัตรและได้มีการประกาศโฆษณาคำขอดังกล่าวแล้ว โดยบุคคลผู้กระทำรู้ว่าการประดิษฐ์นั้นได้มีการยื่นขอรับสิทธิบัตรไว้แล้ว หรือได้รับคำบอกกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษรว่าการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นได้มีการยื่นขอรับสิทธิบัตรไว้แล้ว ในกรณีเช่นนี้ ผู้ขอรับสิทธิบัตรมีสิทธิได้รับค่าเสียหายจากบุคคลผู้ฝ่าฝืนสิทธินั้น การเรียกค่าเสียหายดังกล่าว ให้ยื่นฟ้องต่อศาลหลังจากที่ได้มีการออกสิทธิบัตรให้แก่ผู้ขอรับสิทธิบัตรแล้ว แต่เมื่อได้มีการออกสิทธิบัตรให้แก่ผู้ขอแล้ว หากมีการแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นต่อไปย่อมถือว่าละเมิดหรือฝ่าฝืนสิทธิเด็ดขาดของผู้ทรงสิทธิบัตร เว้นแต่ผู้ที่ได้ประกอบกิจการหรือมีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อประกอบกิจการดังกล่าวโดยสุจริตก่อนวันประกาศโฆษณาคำขอรับสิทธิบัตร

สิทธิและหน้าที่ต่างๆ ของผู้ทรงสิทธิบัตรจะมีอยู่เฉพาะช่วงอายุสิทธิบัตรเท่านั้น สิทธิและหน้าที่ดังกล่าวจะสิ้นสุดลงเมื่อสิทธิบัตรสิ้นอายุ ไม่ว่าจะเป็นการสิ้นอายุเพราะครบระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดคือ 20 ปี หรือ 10 ปี นับแต่วันขอรับสิทธิบัตร หรือสิ้นอายุเพราะผู้ทรงสิทธิบัตรไม่ชำระค่าธรรมเนียมรายปีหรือสิทธิบัตรนั้นถูกเพิกถอน

2.1.4 ยุทธศาสตร์ 4 ปิกรมทรัพย์สินทางปัญญา (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549-2553)

ตารางที่ 2.1

แผนยุทธศาสตร์ 4 ปี กรมทรัพย์สินทางปัญญา (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 – 2553)

พันธกิจ	เป้าประสงค์	ประเด็นยุทธศาสตร์	กลยุทธ์การดำเนินงาน
1.พัฒนาระบบการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาให้มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง	1. เพื่อให้คนไทยเข้าสู่ระบบคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างทั่วถึงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ	1. พัฒนาระบบคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา	1.1 พัฒนาระบบคุ้มครองสิทธิและการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา - จัดทำแผนพัฒนากฎหมาย เพื่อแก้ไขปรับปรุงและยกร่างกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาให้มีความคุ้มครองครอบคลุมถึงทรัพย์สินทางปัญญาของคนไทยอย่างทั่วถึง - พัฒนาระบบจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาให้เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการที่มีประสิทธิภาพ สะดวก รวดเร็ว และประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย - ปรับปรุงและลดขั้นตอนการจดทะเบียนให้กระชับ รวดเร็วและง่าย - ส่งเสริมการจดทะเบียนในส่วนภูมิภาคโดยจัดหน่วยบริการรับคำขอเคลื่อนที่ (Mobile Unit) 1.2 ส่งเสริมการคุ้มครองและปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาไทยในต่างประเทศ

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ 4 ปี กรมทรัพย์สินทางปัญญา (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 – 2553)

พันธกิจ	เป้าประสงค์	ประเด็นยุทธศาสตร์	กลยุทธ์การดำเนินงาน
			- เตรียมการเพื่อเข้าเป็นภาคีสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ได้แก่ Paris Convention, Patent Cooperation Treaty (PCT) และ Madrid Protocol เพื่อให้คนไทยได้รับความสะดวกในการจดทะเบียนในต่างประเทศอย่างทั่วถึง - ส่งเสริมการคุ้มครองและปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาไทยในต่างประเทศ สร้างความร่วมมือระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญา และจัดทำข้อตกลงความร่วมมือกับต่างประเทศ (MOU) เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาไทยในต่างประเทศ
2. ส่งเสริมการสร้างสรรค์และ การใช้ประโยชน์ ทรัพย์สินทาง ปัญญาในเชิง พาณิชย์	2. เพื่อให้คนไทยมีการ สร้างสรรค์และ ใช้ประโยชน์ ทรัพย์สินทาง ปัญญาในเชิง พาณิชย์เพิ่มขึ้น	2. กระตุ้นการ สร้างสรรค์และ การใช้ ประโยชน์ ทรัพย์สินทาง ปัญญาในเชิง พาณิชย์	2.1 เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ด้านทรัพย์สินทางปัญญา (Public Awareness) จัดฝึกอบรมและสัมมนา และสร้าง เครือข่ายเผยแพร่ความรู้ด้าน ทรัพย์สินทางปัญญาประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้ เพื่อสร้างทัศนคติ เชิงบวกและกระตุ้นการสร้างสรรค์

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ 4 ปี กรมทรัพย์สินทางปัญญา (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 – 2553)

พันธกิจ	เป้าประสงค์	ประเด็นยุทธศาสตร์	กลยุทธ์การดำเนินงาน
			- จัดประกวดการสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือทรัพย์สินทางปัญญาใหม่ๆ 2.2 จัดตั้งศูนย์ทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการค้า (IP Center) - จัดตั้ง IP Center เป็นศูนย์รวมข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงข้อมูลกับสิทธิบัตรทั่วโลก และให้บริการข้อมูลทางระบบอิเล็กทรอนิกส์ - พัฒนาบุคลากรด้านทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการสร้างสรรค์และนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ - จัดตลาดกลางทรัพย์สินทางปัญญา และพัฒนาบริการระบบ IP E-Market เพื่อเป็นจุดนัดพบให้นักประดิษฐ์และเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาได้มีโอกาสพบปะเจรจากับนักลงทุน เพื่อให้มีการอนุญาตให้ใช้สิทธิหรือโอนสิทธิ (Licensing)

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ 4 ปี กรมทรัพย์สินทางปัญญา (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 – 2553)

พันธกิจ	เป้าประสงค์	ประเด็นยุทธศาสตร์	กลยุทธ์การดำเนินงาน
			2.3 ส่งเสริมการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน - พัฒนาระบบฐานข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อรองรับการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน เพื่อให้สามารถดำเนินการตรวจสอบสิทธิของผู้ยื่นขอ กู้เงิน เพื่อประกอบการพิจารณาอนุมัติสินเชื่อ - จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่สถาบันการเงิน - จัดหน่วยบริการรับคำขอ กู้เงินไปยังส่วนภูมิภาค เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการ - จัดฝึกอบรมฟูลไทม์ (Incubation) ให้ผู้ประกอบการมีความพร้อมในการกู้เงิน
3. ป้องกันและปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาและกำหัดดูแลการใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเป็นธรรม	3. เพื่อลดการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา รวมทั้งสร้างความเป็นธรรมและวินัยทางการค้า	3. ป้องปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา และสร้างความเป็นธรรมและวินัยทางการค้า	3. ป้องกันและปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา - สร้างเครือข่ายและประสานความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

แผนยุทธศาสตร์ 4 ปี กรมทรัพย์สินทางปัญญา (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 – 2553)

พันธกิจ	เป้าประสงค์	ประเด็นยุทธศาสตร์	กลยุทธ์การดำเนินงาน
			- ดำเนินการตาม พ.ร.บ. การผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี พ.ศ. 2548 เพื่อป้องกันการละเมิด - รณรงค์สร้างความตระหนักในสังคมไทย เพื่อให้มีการเคารพสิทธิและไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น - จัดตั้งองค์กรจัดเก็บค่าลิขสิทธิ์เพื่อบริหารการจัดเก็บค่าลิขสิทธิ์ และแก้ไขปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม - ส่งเสริมการใช้ระบบไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาท

ที่มา: รายงานประจำปีกรมทรัพย์สินทางปัญญา พ.ศ. 2548

2.1.5 ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย

เป้าหมายหลักของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อส่งเสริมให้คนไทยมีการสร้างทรัพย์สินทางปัญญาของตนเองมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการปรับฐานโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง และสามารถขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจใหม่ที่เป็นเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพสูงบนพื้นฐานขององค์ความรู้และการสร้างสรรค์ (High performance, Knowledge-based and creative economy) โดยจะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายรัฐบาลด้านทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งมีเป้าหมาย ดังนี้

1. ส่งเสริมให้คนไทยมีการสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญาของตนเอง โดยพัฒนาต่อยอดจากเทคโนโลยีและทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่แล้ว เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในการผลิตสินค้าให้มีความหลากหลาย และเป็นไปตามความต้องการของตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ
2. ส่งเสริมให้คนไทยมีการสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญาใหม่ๆ จากการพัฒนาภูมิปัญญาไทย และนำเข้าสู่ระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อป้องกันปัญหาการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของคนไทยด้วยกัน และปัญหาการละเมิดโดยต่างชาตินำทรัพย์สินทางปัญญาไทยไปใช้อ้างสิทธิเป็นของตนเอง

ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเรื่องสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม และมีความสัมพันธ์กับภาคเศรษฐกิจต่างๆ ของประเทศ ทั้งยังก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นที่ประเทศไทยต้องมีการพัฒนาระบบทรัพย์สินทางปัญญาให้มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานเป็นสากลทัดเทียมนานาประเทศ และทำให้คนไทยได้ใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงพาณิชย์ เสมือนว่าทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบายรัฐบาลอันจะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และเป็นสังคมที่มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินทางปัญญา

ระบบสิทธิบัตรมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่ประเทศไทยจะพัฒนาสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้สามารถแข่งขันกับประเทศคู่ค้าได้ตามแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (Knowledge-based society) ในอนาคต ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก หากมีการคุ้มครองและส่งเสริมการพัฒนา

ความรู้ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพจะเป็นการสร้างบ่อเกิดแห่งภูมิปัญญาสำหรับการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต ระบบสิทธิบัตรในประเทศไทยปัจจุบันนับได้ว่ามีความล้าหลังประเทศอื่นๆ อยู่ การที่คนไทยจะได้รับความคุ้มครองทางสิทธิบัตรในต่างประเทศยังคงเป็นไปได้ยากและมีค่าใช้จ่ายสูงมาก

2.1.6 แนวคิดพื้นฐานในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา

แนวคิดพื้นฐานของการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องตระหนักและดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมด้วยกลยุทธ์ทางธุรกิจ บริษัทและผู้บริหารจึงควรมีกลยุทธ์ด้านทรัพย์สินทางปัญญาอย่างชัดเจน เพื่อใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดจากทรัพยากรดังกล่าว

นอกจากนี้ การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาก็ไม่ได้รับการยกเว้นในหน่วยงานภาครัฐแต่จะต้องมีการนำไปใช้ทั้งในองค์กรภาครัฐและเอกชน ถึงแม้ว่า กลยุทธ์ด้านทรัพย์สินทางปัญญาในหน่วยงานของรัฐจะมีนโยบายที่มีจุดประสงค์เพื่อสนับสนุนการป้องกันทรัพย์สินทางปัญญา แนวคิดพื้นฐานของการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาจำเป็นต้องมีการนำไปใช้ทั้งสององค์กรและเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาที่เหมาะสมยิ่งขึ้นภายในประเทศ

2.1.6.1 กลยุทธ์ด้านทรัพย์สินทางปัญญา

กลยุทธ์ด้านทรัพย์สินทางปัญญา เป็นเสมือน “เข็มทิศ” ขององค์กรในการจัดการด้านเทคโนโลยี ซึ่งทำให้มีแนวทางที่ชัดเจนในการจัดการกับทรัพยากรของตน และการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้อยู่ในฐานะที่ได้เปรียบตลอดจนเพื่อให้ได้ความคุ้มครองทางกฎหมาย สิ่งนี้ควรกำหนดให้เป็นแกนหลักของกลยุทธ์ธุรกิจโดยรวม จุดมุ่งหมายสูงสุดของกลยุทธ์ทรัพย์สินทางปัญญาก็คือการชนะ “สงครามทรัพย์สินทางปัญญา” หรือเพื่อให้อยู่ในฐานะที่ได้เปรียบในการดำเนินธุรกิจ อย่างน้อยก็เพื่อให้มีการเตรียมพร้อมสำหรับ “สงครามทรัพย์สินทางปัญญา” อันจะทำให้ไม่ได้รับความเดือดร้อนมากนัก แนวทางการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาจึงถูกออกแบบโดยอาศัยกลยุทธ์ด้านทรัพย์สินทางปัญญา

2.1.6.2 เพื่อป้องกัน

ภารกิจสำคัญยิ่งของการจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาก็คือการป้องกันองค์กรจากการถูกดำเนินคดีจากคู่แข่ง การถูกเรียกร้องสิทธิ และหรือการถูกละเมิด มีหลายกรณีของบริษัทที่ต้องแบกรับการจ่ายเงินชดเชยจำนวนมากเพราะมีการจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งในกรณีเช่นนี้ มีบริษัทจำนวนไม่น้อยทีเดียวที่ต้องได้รับความเดือดร้อนจากภาวะความลำบากเช่นนี้และเพื่อให้สามารถอยู่รอดต่อไปได้

2.1.6.3 เพื่อการบริหารจัดการ

การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเครื่องมือบริหารทางธุรกิจที่สำคัญอย่างหนึ่ง พื้นฐานของโครงสร้างบริหารประกอบด้วยหลายหน่วยงานตั้งแต่ฝ่ายบุคคล การเงินไปจนถึงฝ่ายผลิตและปฏิบัติการ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ ขอบเขตของการบริหารจะต้องครอบคลุมไปถึงกิจกรรมด้านการวิจัยและพัฒนา ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการดำเนินการทางธุรกิจโดยการส่งถ่ายข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับจากฝ่ายจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพของการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา จะทำให้การบริหารของบริษัทโดยใช้กลยุทธ์ด้านทรัพย์สินทางปัญญาในทุกระดับเป็นไปด้วยความเข้มแข็ง

2.1.6.4 แนวคิดพื้นฐานในการจัดการ

บริษัทจำเป็นต้องเตรียมแนวคิดพื้นฐานที่เป็นรูปธรรมโดยตระหนักถึงทรัพย์สินทางปัญญาในฐานะทรัพยากรที่เป็นยุทธปัจจัย ดังที่กล่าวมาแล้ว เพื่อให้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพยากรที่สำคัญทางเศรษฐกิจ เราควรที่จะต้องให้ความสำคัญอย่างมากต่อทรัพย์สินทางปัญญาภายในบริษัท โดยการปลูกฝังการรับรู้ร่วมกันภายในกิจกรรมทางธุรกิจ เมื่อมีการตระหนักถึงความสำคัญนี้เป็นอย่างดีแล้ว การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญาก็จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในการดำเนินธุรกิจนั้นๆ

2.1.7 การวางแผนกลยุทธ์ทางสิทธิบัตร

ดังที่กล่าวมาแล้ว ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพยากรที่ทรงอำนาจในการแข่งขัน อย่างไรก็ตามนั้นไม่ได้หมายความว่า การกระทำแบบธรรมดาตามกฎหมายของสิทธิทางทรัพย์สินทางปัญญา จะทำให้บริษัทเกิดความแข็งแกร่งในการแข่งขันโดยอัตโนมัติ บริษัทที่พึ่งแค่แรงกายยื่นคำขอในผลงานการประดิษฐ์ของตนโดยปราศจากการวางแผน ขอบเขตการได้รับสิทธิบัตรในเทคโนโลยีที่เป็นจุดแข็งอาจถูกลดลง และการมีผลบังคับในสิทธิของทรัพย์สินทางปัญญาของบริษัทก็จะถูกลดลงได้ การยื่นคำขอรับสิทธิบัตรยังมีค่าใช้จ่ายและต้องใช้เวลา ดังนั้น การยื่นคำขอโดยขาดจุดมุ่งหมาย อาจส่งผลโดยตรงต่อการควบคุมงบประมาณของบริษัท จึงไม่ใช่สิ่งที่น่าพอใจอย่างแน่นอน และเปรียบเสมือนการทำเพื่อให้มีที่ดิน แต่เป็นที่กระจัดกระจายกัน ถึงแม้ว่าจะรวมกันได้เป็นจำนวนนับพันเอเคอร์ก็ตาม

เพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่ไม่ส่งผลดีนี้ บริษัทต้องมีแผนการที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด และเพื่อความได้เปรียบจากการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาของตน ในกิจกรรมทางธุรกิจ ซึ่งเรียกว่า “กลยุทธ์ทรัพย์สินทางปัญญา (‘กลยุทธ์สิทธิบัตร’) จุดประสงค์สูงสุดของ ‘กลยุทธ์สิทธิบัตร’ ก็คือการขยายความได้เปรียบของบริษัท โดยการใช้อยู่ประโยชน์จากสิทธิบัตรตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. พิจารณาโดยรวมถึงความต้องการทางการตลาด และการเพิ่มพูนขึ้นของความสามารถทางเทคโนโลยีที่เป็นข้อได้เปรียบของบริษัท
2. การค้นหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่การพัฒนาเพื่อเพิ่มคุณค่าแก่ผลิตภัณฑ์หลักของบริษัท
3. ชี้ชัดเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขันเพื่อกำหนดเป้าหมาย
4. การกำหนดวิธีการที่ดีที่สุดในการใช้ประโยชน์สิทธิบัตร ได้แก่ การยื่นคำขอรับสิทธิบัตร และควรมีการคุ้มครองอย่างไร ในประเทศใดบ้าง

ระยะเวลา งบประมาณ การกำหนดกำลังคน และอนาคตของเทคโนโลยี และ/หรือแนวโน้มทางการตลาดเป็นข้อที่ต้องคำนึงถึงเพื่อการเป็น “กลยุทธ์ทางสิทธิบัตร” ที่ยั่งยืน ดังนั้น “กลยุทธ์ทางสิทธิบัตร” จึงมีความสัมพันธ์หรือแทบเป็นส่วนเดียวกันกับกลยุทธ์ธุรกิจโดยรวม กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สิทธิบัตรควรเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทรงอำนาจในการจัดการโดย “กลยุทธ์ทางสิทธิบัตร” เมื่อได้จัดให้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกลยุทธ์ทางธุรกิจ “กลยุทธ์ทางสิทธิบัตร” จึงเป็นเช่น “เข็มทิศ” เพื่อนำธุรกิจของบริษัทและงานวิจัยและพัฒนา

2.1.7.1 หลักการสำคัญของ “กลยุทธ์ทางสิทธิบัตร” มีดังนี้

1. มีนโยบายการขอรับสิทธิบัตรที่เป็นรูปธรรม โดยอาศัยข้อมูลวิเคราะห์ทางสิทธิบัตร
2. ฝ้าสังเกตการพัฒนาทางเทคโนโลยีร่วมกับบุคลากรด้านทรัพย์สินทางปัญญา เช่น นักวิจัย นักวางแผนทางธุรกิจ และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาสิทธิบัตรที่ต้องระวัง ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยทางด้านกฎหมายของธุรกิจนั้น
3. ให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องได้รับบริการทางด้านข้อมูล เช่นจาก SDI ซึ่งย่อมาจาก “Patent Selective Dissemination of Information”
4. สนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาเพื่อคัดเลือกหัวข้อวิจัยที่สร้างสรรค์ และเพื่อการขอรับสิทธิบัตรจากผลงานวิจัยนั้น โดยวิธีการถ่ายทอดกลยุทธ์ทางสิทธิบัตร และข้อมูลด้านทรัพย์สินทางปัญญาและคำปรึกษาโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้
5. สนับสนุนผู้บริหารระดับสูงและผู้อำนวยการแผนก โดยวิธีการถ่ายทอดกลยุทธ์ทางสิทธิบัตร และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา และคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งทางด้านสิทธิบัตรในอนาคต
6. ให้ความสำคัญแก่การขอรับสิทธิบัตร และสร้างเครือข่ายทางสิทธิบัตรหรือเกราะป้องกันที่เข้มแข็ง ประกอบด้วยสิทธิทางสิทธิบัตรเพื่อการปกป้องงานวิจัยและธุรกิจ
7. การดูแลรักษาไว้ซึ่งสิทธิของสิทธิบัตร การตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรอย่างสม่ำเสมอ และการเก็บรักษาอย่างดี
8. การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิ (Licensing) การถือสิทธิร่วมกันกับผู้อื่นในสิทธิบัตรนั้น (patent collaboration/cross licensing)
9. มีระบบการให้รางวัลแก่งานประดิษฐ์ของลูกจ้างอย่างยุติธรรม และระบบประเมินสำหรับนักวิจัย
10. มีการอบรมด้านทรัพย์สินทางปัญญาภายในองค์กรให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหารระดับสูง นักวิจัย ผู้จัดการฝ่ายวิจัยและพัฒนา ผู้อำนวยการฝ่ายธุรกิจและผู้จัดการฝ่ายขาย

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย ศึกษาเรื่องปัญหาและผลกระทบจากที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของวิธีการขอรับความคุ้มครองด้านสิทธิบัตรของต่างประเทศและประเทศไทย ศึกษาถึงหลักการขอรับความคุ้มครองว่าด้วยเรื่องสิทธิบัตรภายใต้อนุสัญญากรุงปารีสเพื่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมและสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) และศึกษาถึงผลกระทบต่างๆ จากการที่ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร

ผลการศึกษาพบว่าหลักการใหญ่ๆ สำหรับการออกสิทธิบัตรให้แก่ผู้ประดิษฐ์ทั้งหมดนั้นขึ้นอยู่กับกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ โดยหากผู้ที่มีความประสงค์จะยื่นคำขอรับสิทธิบัตรนั้นต้องการได้รับความคุ้มครอง ณ ประเทศใด จำเป็นจะต้องไปดำเนินการยื่นคำขอ ณ ประเทศดังกล่าวโดยตรง ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาคือเกิดการละเมิดสิทธิของผู้ที่ต้องการขอรับสิทธิบัตรและเสี่ยงต่อการถูกฉกฉวยไปยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะการที่บุคคลต่างๆ ไม่ไปดำเนินการยื่นคำขอสิทธิบัตร เพราะบุคคลดังกล่าวจำเป็นต้องแบกรับภาระไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ และเวลาที่ใช้ไปก็ดี ดังนั้น สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร จึงช่วยขจัดปัญหาเหล่านี้โดยมีผลให้การยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในหลายๆ ประเทศสามารถกระทำได้ภายใต้การยื่นคำขอรับสิทธิบัตรระหว่างประเทศเพียงคำขอเดียวและสามารถเลือกให้ผลคุ้มครองได้ในทุกประเทศที่เป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตรซึ่งคาดว่าหากประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกของสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตรจะทำให้นักประดิษฐ์ไทยได้รับความคุ้มครองอย่างเต็มรูปแบบและมีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด

นายรัชพงษ์ ทองดีแท้ ศึกษาเรื่องการคุ้มครองสิทธิบัตรตามสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือทางด้านสิทธิบัตรขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (The Protection of Patent in Patent Cooperation Treaty by WIPO) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงเนื้อหาของสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร ว่ามีแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรของคนไทยในต่างประเทศและวิธีการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่คนไทยได้อย่างไร กับกลไกในการบริหารตามสนธิสัญญาอย่างไร ผลดีผลเสียที่เกิดจากการเข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตรมีอย่างไร อีกทั้งยังศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตรกับความตกลงระหว่างประเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกัน

สิทธิบัตรที่ประเทศไทยควรทราบก่อนจะเข้าเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดพันธุกรรมอื่นจะนำมาซึ่งการต้องรับผิดชอบในทางระหว่างประเทศ

ผลการศึกษาผู้เขียนเห็นว่าประเทศไทยจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร จะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรในต่างประเทศของคนไทย เนื่องจากในสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตรได้กำหนดเกี่ยวกับการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรระหว่างประเทศเพียงคำขอเดียวก็อาจจะได้รับความคุ้มครองในประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิก ซึ่งอำนวยความสะดวกต่อผู้ขอรับความคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์อย่างเดียวกันในหลายประเทศ อีกทั้งยังมีผลการตรวจสอบระหว่างประเทศและผลการตรวจสอบเบื้องต้นที่ผู้ขอรับสิทธิบัตรมีโอกาสที่จะพิจารณาผลการตรวจสอบเป็นแนวทางในการพิจารณาโอกาสที่จะได้รับความคุ้มครองก่อนที่ผู้ขอรับความคุ้มครองจะตัดสินใจดำเนินการในขั้นตอนภายในประเทศของแต่ละประเทศ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความมั่นใจในการได้รับสิทธิบัตร และการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร ยังลดความซ้ำซ้อนของการปฏิบัติงานของสำนักสิทธิบัตรแต่ละประเทศ แต่ข้อเสียก็คือระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการนับตั้งแต่วันที่ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรระหว่างประเทศจนถึงวันที่ได้รับความคุ้มครองในแต่ละประเทศค่อนข้างนาน และไม่สามารถรวบรัดให้เร็วขึ้นได้เพราะสนธิสัญญา PCT ได้กำหนดระยะเวลาไว้อย่างแน่นอน

Getachew Mengistie “The Impact of the International Patent System on Developing Countries” ศึกษาเกี่ยวกับระบบสิทธิบัตรของประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ทั้งในด้านนโยบายของรัฐ ผลต่อการถ่ายทอดเทคโนโลยี ระบบสิทธิบัตรนานาชาติทั้งอนุสัญญากรุงปารีส สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตรและข้อตกลง TRIPs ผลกระทบหลักที่เกิดขึ้นของระบบสิทธิบัตรนานาชาติที่มีต่อประเทศกำลังพัฒนาทั้งในเรื่องของการคุ้มครอง การเข้าถึงเทคโนโลยีและการถ่ายทอดเทคโนโลยี การพัฒนาและแนวโน้มในอนาคตของระบบสิทธิบัตรนานาชาติและทางเลือกในการวางกลยุทธ์ของประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ

ผลจากการศึกษาพบว่าประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ต่างก็เป็นสมาชิกของระบบสิทธิบัตรนานาชาติและทุกประเทศก็ต่างมีระบบการคุ้มครองสิทธิบัตรของตนเองเช่นกัน และมีข้อถกเถียงกันว่าการคุ้มครองสิทธิบัตรที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอ ที่มีส่วนร่วมให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีเทคโนโลยีหรือการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศได้มากกว่ากัน และยังพบว่ามีปัจจัย

อื่นๆ อีกมากมายที่ส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรม การถ่ายทอดเทคโนโลยีและการลงทุนต่างๆ ซึ่งระบบสิทธิบัตรต้องการนโยบายแบบองค์รวมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันและคิดค้นเทคโนโลยี เช่น การพัฒนามนุษย์ การให้ทุนสนับสนุนต่างๆ ระบบสิทธิบัตรนานาชาติจะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ที่ต้องการขอรับความคุ้มครองในหลายๆ ประเทศ ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายและอำนวยความสะดวกในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินงาน

ผู้กำหนดระเบียบและกระบวนการต่างๆ ของระบบสิทธิบัตรนานาชาตินั้นส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ซึ่งระเบียบต่างๆ จะเอื้อต่อประเทศที่มีการพัฒนาเทคโนโลยี แต่อย่างไรก็ตามการที่ประเทศกำลังพัฒนาจะไปต่อเรื่องต่างๆ เพื่อให้การคุ้มครองเอื้อต่อประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ นั้นกระทำได้ยากเพราะมีอำนาจการต่อรองต่ำ ขาดทั้งเงินทุนและความสามารถทางเทคโนโลยี ดังนั้นทางที่ดีที่สุดคือเข้าร่วมในระบบสิทธิบัตรนานาชาติและใช้เป็นโอกาสในการกระตุ้นการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศตนเอง

สำนักหอสมุด